

СТРУКТУРА ТА ІЄРАРХІЯ КОНСТРУКТИВ ДУХОВНО-РЕЛІГІЙНОЇ ВІРИ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Алексеева Ю.А. Структура та ієрархія конструктив духовно-релігійної віри в юнацькому віці. У статті презентуються результати експериментального дослідження духовно-релігійної форми віри в юнацькому віці. Розкриваються співвідношення конструктив віри, їх зв'язки із комплексом базових потреб особистості юнацького віку.

Ключові слова: духовно-релігійна віра, ієрархія конструктив, форми віри.

Алексеева Ю.А. Структура и иерархия конструктов духовно-религиозной веры в юношеском возрасте. В статье представлены результаты экспериментального исследования духовно-религиозной формы веры в юношеском возрасте. Раскрывается соотношения конструктов веры, их связей с комплексом базовых потребностей личности.

Ключевые слова: духовно-религиозная вера, иерархия конструктов, формы веры.

Постановка проблеми. Соціально-психологічні дослідження, проведені останнім часом, указують на зниження духовного потенціалу сучасної молоді. Відзначається, що в більшості молодих людей слабо розвинені почуття громадянськості, патріотизму, відповідальності, обов'язку. Дослідження свідчать про слабке структурування моральних та інших ціннісних орієнтирів, заповнення свідомості сурогатними формами, втрату таких атрибутів духовної культури, як прагнення до пізнання, творчості, розуміння мистецтва. Підтверджується відчуження молодих людей від цінностей світової та вітчизняної культури, нівелювання значущості народного і духовного мистецтва. Дослідники звертають увагу на слабку диференціацію таких понять, як любов, істина, добро, краса тощо [4]. Праця, як засіб самореалізації й самоствердження, у свідомості багатьох молодих людей втратила колишній смисл. У той самий час домінує прагнення до багатства і комфорту спричиняє нівелювання правових норм і готовність до скоєння протиправних дій. У засобах масової інформації, кіно позитивний образ людини принижений, у художніх і репортерських "витворах" домінують сцени насильства, сексуальної розбещеності, на роль типових сучасних героїв претендують цинічні й егоїстичні люди з паразитичними настановами.

На противагу деструктивним процесам деморалізації, інфантилізації та маргіналізації суспільства, особливо молодого покоління, актуалізуються дослідження віри як універсального механізму активізації духовних ре-

зервів індивіда й суспільства, а також розробки програм раціонального керування цим процесом. Важливість вивчення цього питання продиктована також розумінням того, що віра є основною психологічною умовою вибору цілей, засобів їх досягнення, прийняття рішень. У складному комплексі системно організованих психічних функцій віра посідає одне із центральних місць, що усвідомлюється багатьма дослідниками, проте самі процеси дії цього найважливішого психологічного механізму через складні системні і маловивчені взаємини між ціннісною сферою, мотивацією та індивідуально-психологічними якостями особистості і дотепер не досліджені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що питанням віри, починаючи із часів Античності, присвячена велика кількість робіт, багато аспектів залишаються "за кадром", тобто недостатньо диференційованими й проясненими. Тривалий час в основі віри вбачали тільки концепції Бога, душі, вічного життя, тому віра сприймалася як релігійний феномен, атрибут духовності та суспільної свідомості. І тільки пізніше, у міру зміцнення і розвитку психології, віра стала розглядатися як фундаментальна частка особистості та індивідуальної свідомості (Б.С. Братусь, Р.М. Грановська, О.М. Двойнін, С.А. Белорусов, Ю.М. Зенько, В.П. Москалець, М.М. Ракитянський, М.В. Савчин, М.Й. Боришевський).

Вивчена література і раніше проведені дослідження дозволили нам зробити деякі узагальнення, що стосуються віри, й уточнити окремі поняття, що безпосередньо стосуються цього питання. У багатьох визначеннях віра трактується як особлива форма ставлення особистості до цінностей, що ґрунтується не на логічних діях і аналізі фактів, а на бажанні визнати їх значущість і смисл [2; 3; 5]. Інакше кажучи, віра – це прийнята суспільством або індивідом концепція, у якій відображаються його цінності й бажання.

У цій роботі наведено лише фрагмент аналізу конструктів віри, який стосується тільки духовно-релігійної сфери. Результати, що стосуються конструктів інших сфер віри, їх аналіз і узагальнення будуть освітлені в наступних публікаціях.

Метою статті є теоретичне уточнення низки елементів структури віри (концепти, конструкти, форми, об'єкти); презентація результатів експериментально-психологічного дослідження духовно-релігійної форми віри в юнацькому віці; виявлення співвідношення конструктів віри, їх зв'язків із комплексом базових потреб особистості, уточнення кореляції між різними мотиваційними складовими в рамках кожного конструкта віри духовно-релігійної сфери.

Виклад основного матеріалу. Для проведення дослідження використовувалася розроблена нами методика ТДФВ (тест дослідження форм віри), спрямована на вивчення ставлення особистості до п'яťох форм віри та їх конструктів [1].

У кожній формі віри виділено сім основних концептів (конструктів), які розглядаються як духовні, соціальні та особистісні цінності:

1) до духовно-релігійної сфери належить віра в Бога, душу, безсмертя, диявола як символ зла, вищі сили, долю, припущення про строки власної смерті;

2) віра в соціальні цінності містить ставлення до краси, майбутнього, доброти, патріотизму, моралі, науки, щастя;

3) віра в інтерперсональні цінності стосувалася таких понять, як зрада, заздрість, дружба, любов, відповідальність, герої, сім'я;

4) до аутоперсональної віри ми віднесли ставлення до сексапільності, волі, успішності, інтелектуальності, здоров'я, привабливості, можливостей;

5) непродуктивні та ірраціональні форми віри вміщували ставлення індивіда до зурочення і "лихого ока", до кумирів та ідолів, реінкарнації, пророцтв, духів, нечистої сили, а також до можливості бути обдуреним, що є однією з умов віктимної поведінки.

Кожний об'єкт віри на основі проєктивних процесів пропонується оцінити за шістьма параметрами. Загальна оцінка кожного об'єкта – це емоційна складова ставлення до нього, суб'єктивне визнання на основі емоційного відгуку респондента. Оцінка інших варіантів відповідей відображає когнітивну складову конструкта на основі п'яти базових потреб особистості – в самоактуалізації, самоствердженні, ідентичності, безпеці та пошуку смислу. Респондентам пропонувалося оцінити значущість і смисл поставлених запитань у відсотках, що, на наш погляд, вивільняє у них процес проєкції, робить його більш вільним і, відтак, більш об'єктивно відображає суб'єктивну значущість змісту конструктів віри для індивіда. Аналіз співвідношення показників активності базових потреб і їх кореляції проводився в контексті тих тверджень, які подано в тесті.

Тест дозволяє виявляти та оцінювати 35 конструктів віри, їх емоційний і когнітивні параметри (усього 210 оцінок), визначати їх значущість і домінуючу аргументацію вибору. У дослідженні брали участь 117 осіб (81 дівчина і 36 юнаків) – студентів Сумського державного університету, середній вік яких становив 20 років.

Зі статистичних методів обробки використовувався кореляційний аналіз за Пірсоном. Оцінювання отриманих результатів і узагальнення умов, що впливають на формування конструктів віри, ґрунтувалися на аналізі: їх емоційної складової – сили віри, ступеня переконаності в ній; когнітивної складової – активності та ієрархії базових потреб, що лежать в основі аргументів вибору конструктів; кореляційних взаємозв'язків між потребами, що вказують на специфіку конфігурації

мотивів визнання і прийняття того чи іншого конструкта. Аналізувалися тільки достовірні кореляції, значення яких у тексті позначалися в такий спосіб: $p < 0,0001$ – ***, $<0,001$ – **, $<0,05$ – *.

Перш ніж вдатися до розгляду отриманих результатів, вважаємо за доцільне визначити деякі загальні поняття, що стосуються проблем віри.

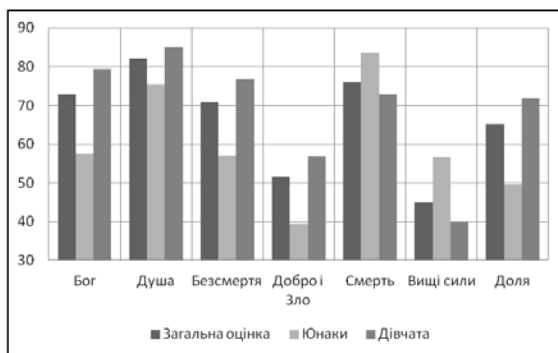
Концепти віри – готові, сформовані в процесі соціального розвитку картини світу, що існують у формі установок суспільної свідомості (атитюдів) або колективного несвідомого (архетипів), що відображають сподівання людей стосовно можливості існування вищих і раціональних принципів і правил взаємодії. Концепти об'єктивні і є готовим, сформованим у суспільній свідомості ментальним продуктом, що містять уявлення багатьох мислителів. Людина у процесі соціалізації, залучення до духовних та інших цінностей інтеріоризує їх та ідентифікує себе з ними.

Конструкти віри – думки, ідеї, уявлення, переконання, якими індивід аргументує значущість, користь, доцільність визнання та прийняття об'єкта віри. За допомогою конструктів він прагне вирішувати власні життєві проблеми, робить особистий вибір. Згідно з поглядами Дж. Келлі, викладеними у його теорії, індивід намагається пояснити дійсність, щоб навчитися передбачати події, що впливають на його життя, дивиться на сьогодні так, щоб передбачити майбутнє за допомогою унікальної системи своїх особистісних конструктів, у тому числі й за допомогою конструктів віри.

Форми віри – комплекси цінностей, актуальні для специфічних видів діяльності, визнання і прийняття яких сприяє задоволенню базових потреб особистості. До форм віри належать: духовно-релігійна, по суті трансцендентна; інтерперсональна, яка відображає систему цінностей, що регулюють міжособистісні відносини; аутоперсональна – віра в себе і власні можливості; віра в соціальні цінності; непродуктивні та ірраціональні форми віри, що породжують ілюзорне сприйняття світу. Таким чином, віра в однієї і тієї самої людини може виражатися в різних змістовних комплексах. Вона може вірити одночасно в Бога і диявола, містичні явища, визнавати чи не визнавати дружбу, любов, вірність, власну успішність або, навпаки, сумніватися в цьому і вірити у щось інше.

Об'єкти віри – конкретні, концептуально пов'язані між собою, інтегровані в єдине ціле елементи форм віри. Наприклад, об'єктами духовно-релігійної віри є Бог, душа, вищі сили, віра в безсмертя і т.д. Таким чином, об'єкти віри у свідомості індивіда виступають як ментальні цінності у вигляді концептів (готових поглядів, що містяться в суспільній свідомості) і /або конструктів (результатів власних міркувань, інтерпретацій, уявлень і переконань).

Результати дослідження конструктів духовно-релігійної віри у юнацькому віці наведено на рис. 1.

Рис. 1. Співвідношення загальних показників конструктів духовно-релігійної віри в цілому і залежно від статі респондентів

Аналіз загальних показників, що відображають емоційну складову духовно-релігійної віри та її конструктів (рис. 1), показав таке. З'ясовано, що до основних духовних цінностей, які можна назвати "духовною тріадою", належать уявлення людей про душу (82,1%), безсмертя (77,6%) і Бога (72,8%). Інші конструкти духовно-релігійної віри – в долю (65,2%), добро і зло (51,5%), вищі сили (44,9%) – мають більш низький рівень значущості.

Аналіз ставлення до цих самих конструктів залежно від статі виявив певні відмінності. З'ясувалося, що віра в духовно-релігійні цінності у дівчат сильніша, ніж у юнаків. Відзначено таке співвідношення загального показника віри у дівчат порівняно з юнаками: у безсмертя – 86,9% у дівчат і 53,1% у юнаків, в існування душі – відповідно 85,5% і 73,0%, у Бога – 80,1% і 53,5%. У дівчат також вищий рівень віри в долю (72,2% і 46,8%) і в добро й зло (відповідно 55,8% і 40,2%). У той же час у юнаків порівняно з дівчатами сильніша віра у вищі сили (представників інших світів) – відповідно 55,4% і 40,8%.

Проведене дослідження показує, що віра в Бога базується на певному співвідношенні базових потреб, що мають ієрархічну структуру. На рівень віри Бога у всієї групи респондентів впливають: прагнення особистості до збереження ідентичності (59,6%) – розуміння того, що за допомогою віри можна гармонізувати свій внутрішній світ; потреба в пошуку смислу (55,6%) – віра надає смисл людському існуванню; потреба в самоактуалізації (45,3%) – віра дозволяє відкрити і зрозуміти таємниці життя; потреба в самозбереженні (44,5%) – усвідомлення того, що віра дозволить зробити життя більш безпечним. Потреба в самоствердженні (усвідомлення того, що віра в Бога підвищує значущість

людини у власних очах) мала найнижчий рейтинг (28,4%) в ієрархії всіх названих потреб. Аналіз цих самих тенденцій залежно від статі виявив деякі відмінності. У юнаків віра в Бога базувалася переважно на потребі в безпеці (57,5% – у юнаків і 39,2% – у дівчат) і меншою мірою, порівняно з дівчатами, на потребі в самоактуалізації (20,4% – у юнаків і 54,5% – у дівчат) і самоствердженні (18,1% – у юнаків і 31% – у дівчат).

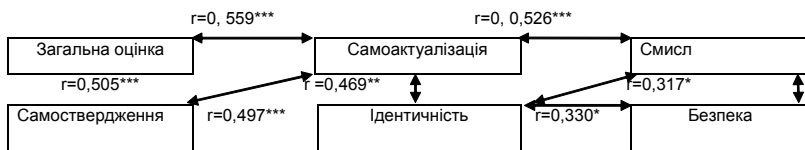

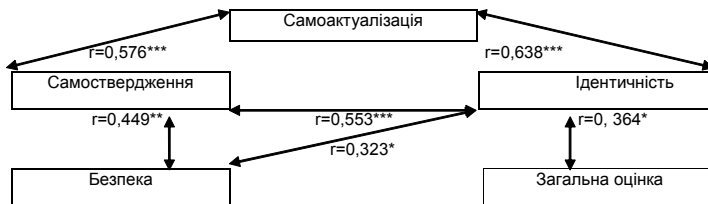
Рис. 2. Кореляційні зв'язки між потребами у формуванні конструкта "Бог"

Емоційний компонент віри респондентів у Бога (рис. 2), який відображає рівень його визнання, корелює з потребою в самоактуалізації ($r=0,559^{***}$) – розумінні того, що визнання Бога може розкрити таємниці життя. Самоактуалізація в структурі даного конструкта є одним із смислотвірних центрів мотивації, оскільки корелює з потребами в: пошуку смислу ($r=0,526^{***}$) – усвідомленні того факту, що віра надає смисл людському існуванню; ідентичності ($r=0,505^{***}$) – розумінні, що за допомогою віри можна гармонізувати свій внутрішній світ; самоствердженні ($r=0,497^{***}$) – переконанні в тому, що віра в Бога підносить людину. У свою чергу саме прагнення до гармонії внутрішнього світу за допомогою Бога (потреба в ідентичності) дає можливість людині бачити смисл свого існування ($r=0,469^{***}$) і вважати своє життя більш безпечним ($r=0,330^*$).

Віра респондентів в існування душі як живої сутності, що має енергетично-хвильову природу, є часткою Бога й інформаційною копією особистості, ґрунтувалася в основному на таких потребах: потреба в пошуку смислу (64,5%) – смисл людського життя полягає у його вічному існуванні; ідентичності (55,5%) – визнання душі є умовою збереження гармонії внутрішнього світу людини; безпеки (54,3%) – віра в існування душі мінімізує страх людини перед смертю; самоактуалізації (45,3%) – віра в душу змушує людину прагнути до маніпуляцій, що її очищують. Актуальними потребами у формуванні даного виду віри залежно від статі була потреба в смислі (69,3% – у дівчат і 51,6% – у юнаків) і в самоактуалізації (48% – у дівчат і 38% – у юнаків).

Кореляційний аналіз (рис. 3) показує, що емоційна складова даного конструкта пов'язана з потребою в ідентичності ($r=0,364^*$) –

усвідомленні того, що визнання душі визначає гармонію внутрішнього світу людини.

Рис. 3. Кореляційні зв'язки між потребами у формуванні конструкта "Душа"

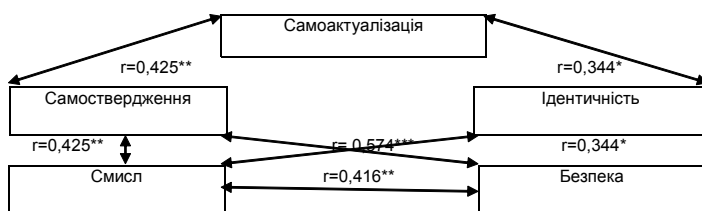
І ця ж потреба, на думку респондентів, є умовою для реалізації потреби в самоактуалізації – прагненні людини своїми справами сприяти очищенню душі ($r=0,638^{***}$), у самостверженні – гордості за те, що людина є ланкою космічної мегасистеми, названої Богом ($r=0,553^{***}$), переконання, що віра в існування душі мінімізує страх перед смертю ($r=0,323^*$). У свою чергу потреба в самостверженні взаємопов'язана з потребами в самоактуалізації ($r=0,576^{***}$), ідентичності ($r=0,638^{***}$) і безпеці ($r=0,449^{**}$). Таким чином, конструкт "Душа" є поліфункціональним, оскільки в його структуруванні беруть участь усі базові потреби.

Віра в безсмертя і вічне існування душі у більшості респондентів утримується в основному на потребах: в ідентичності (57%) – прагненні знайти спокій, рівновагу і цілісність власної особистості; в самоактуалізації (47,7%) – бажанні розгадувати таємниці й загадки життя. Між респондентами, що належать до різної статі, відзначалися помітні відмінності в активності таких потреб: у дівчат тенденції до ідентичності (61,7%) і до самоактуалізації (51,9%) порівняно з юнаками (відповідно 42,2% і 36,2%) були сильнішими. Потреби в самостверженні, безпеці та смислі були виражені слабкіше, і практично ніяких відмінностей залежно від статі не виявлено.

В основі формування віри в те, що душа існує вічно і здатна продовжувати свій розвиток, як показали дані кореляційного аналізу (рис. 4), лежить передусім потреба в самоактуалізації – бажанні людини розгадати загадки і таємниці життя.

Це прагнення, з одного боку, пов'язане з переживанням гордості за те, що після смерті людина не помре, а стане духовною істотою ($r=0,425^{**}$), з іншого боку – зможе пережити стійкий стан внутрішньої рівноваги і цілісності ($r=0,344^*$). Смысл, як ще один аргумент на користь віри, виявляється в потребі служіння Богові і єднанні із цілісним космічним світом, пов'язаний із потребами: у самостверд-

женні ($r=0,425^{**}$) – надії, що смерть може надати можливість стати духовною істотою, у безпеці ($r=0,416^{**}$) – очікуванні, що безсмертя – це ще й умова безпеки існування, та в ідентичності ($r=0,344^*$) – можливості відчувати власну цілісність і єдність.

Рис. 4. Кореляційні зв'язки між потребами у формуванні конструкта "Безсмертя"

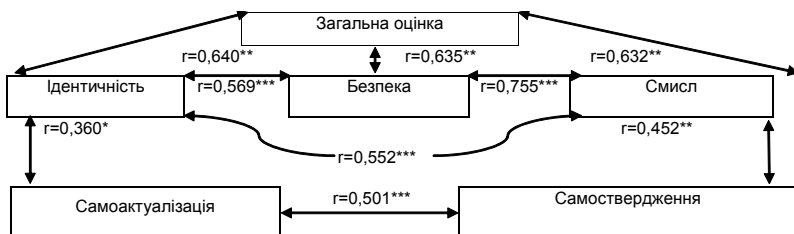
Віра в існування добра і зла в респондентів у цілому ґрунтувалася на тому, що Бог і Диявол являють приклад єдності та боротьби протилежностей на духовному рівні як відображення потреби в ідентичності – 52,6%, на переконанні, що опір злу є умовою самовдосконалення людини (потреба в пошуку смислу – 48,8%), а також на уявленні про те, що людина сама пускає зло у свою душу, не помічаючи цього (потреба в безпеці – 44,5%). Відзначено відмінності в рівні активності базових потреб, що лежать в основі визнання диявола залежно від статі. У дівчат потреби в пошуку смислу (56,7%), ідентичності (57,3%), безпеці (55,3%) і самостверженні (34,6%) були виражені сильніше, ніж у юнаків, де в аналогічній послідовності відзначалися такі показники: потреби в пошуку смислу (28,1%), ідентичності (40,1%), безпеці (16%) і самостверженні (25,6%).

Емоційна складова віри в добро і зло (рис. 5) базується на трьох основних потребах: в ідентичності ($r=0,640^{**}$), безпеці ($r=0,635^{**}$) і в пошуку смислу ($r=0,632^{**}$). Між цими ж потребами існують сильні кореляційні зв'язки. Усе це вказує на те, що сприйняття зла і його персоніфікованого образу – диявола спричиняє в людини сильний емоційний резонанс, більш інтенсивний, ніж при оцінці багатьох духовних цінностей. З огляду на викладене можна зауважити, що зло і необхідність боротьби з ним приводять у напругу всі базові потреби особистості, оскільки все, що пов'язано з ним, сприймається як глобальна екзистенціальна проблема.

Міркування, уявлення, думки, переконання, які стосуються строків настання власної смерті, – це, з одного боку, неприємні та хворобливі переживання, з іншого боку – це матеріал, що з цієї ж причини, як правило, легко витісняється особистістю. У той же час відповідь на запитання, скільки мені залишилося жити, що я за цей час зробив

або можуть зробити, для кожної людини є важливою і належить до категорії духовних. Рано чи пізно вона вирішує для себе цю проблему. Тому до конструктів духовно-релігійної сфери ми також віднесли ставлення людини до тривалості власного життя.

Рис. 5. Кореляційні зв'язки між потребами у формуванні конструкта "Добро і зло"

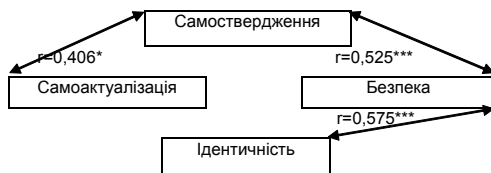
Респондентові пропонується визначити, у якому віці, на його думку, йому призначено вмерти. Відповіді юнаків показали, що вони більш оптимістично і, можливо, неадекватно завищено (порівняно з реальною статистикою з цього питання) ставляться до цього терміну. Середній показник передбачуваного ними віку уходу з життя становить 83,36 року, у дівчат – 73,31 року.

Залежно від статі в них відзначаються відмінності не тільки щодо віри в строки власних пророкувань, а й стосовно того, які потреби актуалізуються при цьому сильніше. З'ясовано, що при вирішенні цього важливого екзистенціального питання у дівчат, на відміну від юнаків, більшою мірою актуалізуються дві базові потреби. Перша – у безпеці (61,5% – у дівчат і 43,6% – у юнаків): вони вважають, що з тим багажем хвороб, які виникають упродовж життя, довго жити не вдасться. Друга – потреба в пошуку смислу (61,4% – у дівчат і 41,6% – у юнаків), яка проявляється в переконанні, що від долі втекти не можна, оскільки все "записано на небесах".

Аналіз кореляційних зв'язків між потребами у формуванні даного конструкта виявив два основні "мотиваційні центри", спричинені актуальністю потреб у безпеці та самоствердженні. Загальна оцінка, що відображає емоційну складову конструкта, в кореляційних взаємозв'язках з іншими потребами не бере участі. Це зумовлено, ймовірно, тим, що проблема смерті для молодих людей просто не актуальна.

Усвідомлення можливого строку своєї смерті (потреба в безпеці) зумовлене розумінням того, що в період наближення старості багаж накопичуваних хвороб не дозволяє людині думати про тривале життя. Ця позиція позитивно корелює ($r=0,575^{***}$) з потребою в іден-

тичності: респонденти частіше ототожнюють себе із близькими людьми, що вмерли на певному терміні свого життя, та з потребою в самоствердженні ($r=0,525^{***}$) – розумінні того, що в старості людина живе з відчуттям втрати смислу існування, а також власної незатребуваності.

Рис. 6. Кореляційні зв'язки між потребами у формуванні конструкта "Спект вмерти"

Якщо подивитися на діаграму (рис. 1), то віра в існування вищих сил (представників інших світів) посідає найнижчий рівень у рейтингу конструктів, що становлять духовно-релігійну сферу віри. Загальна оцінка, що відображає емоційну складову конструкта віри, дорівнює 44,9%. Інтерес до цієї теми більш високий у юнаків (55,4%), ніж у дівчат (40,8%). При співвідношенні когнітивних складових віри виявлено гендерні відмінності.

Юнаки більшою мірою схильні вірити в дружнє ставлення істот з інших світів до людей, тому що вважають, що "іншосвітяни" зацікавлені в підвищенні нашого інтелектуального та морального потенціалу (юнаки – 37,2%, дівчата – 28,2%). Дівчата схильні об'рунтовувати свою віру в доброзичливість представників інших світів прагненням допомогти людям усвідомити особливу винятковість у цьому світі (дівчата – 26,4%, юнаки – 11%).

Аналіз мотиваційних складових формування конструктів віри у вищі сили (рис. 7) показує, що цей варіант віри зумовлює сильний емоційний резонанс, оскільки загальна оцінка має сильні позитивні кореляційні зв'язки з усіма базовими потребами особистості та останніх між собою.

Віра в долю знаходить у респондентів досить високий емоційний відгук (загальний показник дорівнює 65,2%), який сильніше проявляється у дівчат (72,2%) і слабкіше в юнаків (46,8%). Стосовно визнання долі в юнаків і дівчат відіграють більшу роль потреба в самоактуалізації (прагнення самостійно вибирати свій життєвий шлях) і потреба в пошуку смислу, тобто можливості керувати своєю долею і контролювати процеси, що лежать у її основі.

Виявлено гендерні відмінності у поглядах на те, які потреби лежать в основі формування цього варіанта віри.

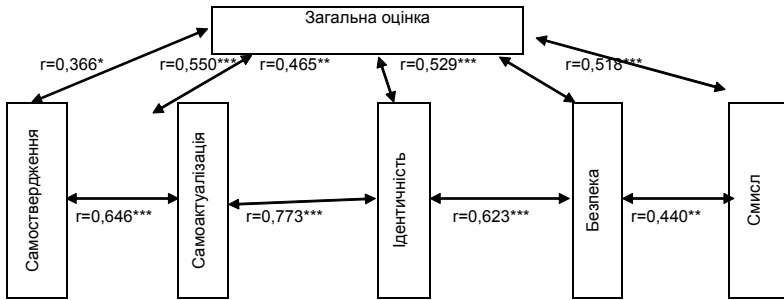

Рис. 7. Кореляційні зв'язки між потребами у формуванні конструкта "Вищі сили"

У дівчат, порівняно з юнаками, у формуванні віри в долю більшу роль відіграють потреби в безпеці (відповідно 54,7% і 25,3%) та ідентичності (відповідно 44,5% і 25,3%), відтак віра в долю для них більшою мірою пов'язується з відсутністю серйозних загроз для життя і розумінням того, що життя кожної людини – окрема ланка у її загальному родовому сценарії.

Рис. 8. Кореляційні зв'язки між потребами у формуванні конструкта "Доля"

Дослідження показало, що для більшості респондентів основою віри в долю є потреба в безпеці (рис. 8). Переживання безпеки існування корелює з потребами в самостверженні ($r=0,496^{**}$) – усвідомленні того, що доля визначається протиборством між ставленням індивіда до себе у формі любові і ненависті, в ідентичності ($r=0,356^*$) – розумінні того, що життя людини є лише ланкою програми розвитку власного роду, і потребою в пошуку смислу ($r=0,345^*$), який виражається в сприйнятті долі не як безнадійної сценарної пастки для душі, а як контрольованого процесу.

Висновки. Незважаючи на те, що результати останніх соціально-психологічних досліджень демонструють байдуже і навіть нівельовальне ставлення сучасної молоді до духовних проблем і цінностей, проведена нами робота показала, що в молодих людей наявна готовність до визнан-

ня й прийняття духовних цінностей. В одних вона перебуває в латентному стані, в інших уже запущений механізм духовного бачення життя, у третіх – з болісними сумнівами або без них відбувається процес осмисленого ставлення до життя і смерті. Про це свідчить також інтерес молодих людей до тематики тестових запитань і одержані нами результати.

Отримані результати дозволили підтвердити концептуальні припущення, закладені в тесті. З'ясовано, що кореляція потреб із загальною оцінкою відображає рівень емоційного ставлення до об'єкта віри, його значущість, важливість (значущість у цілому), актуальність (значущість у поточний момент), ступінь визнання особистістю. Сильні емоційні переживання лежать в основі формування таких конструктів, як "душа", "добро і зло", "вищі сили". У решті конструктів відображено оцінки об'єктів віри переважно на когнітивному рівні, що є результатом аналізу "за" і "проти", їх прийняття або неприйняття особистістю. Когнітивний рівень формування конструктів виявляється у свідомій або підсвідомій оцінці функцій, тобто тих форм впливів, які здатні виконувати об'єкти віри для задоволення актуальних потреб особистості. Інакше кажучи, об'єкти віри на когнітивному рівні визначаються оцінкою їх користі та вигоди.

Кожний конструкт віри має виявлені за допомогою кореляційного аналізу специфічні форми мотиваційної конфігурації, відображені в різній силі тяжіння між потребами. Конструкти віри можуть мати один або декілька пов'язаних між собою мотиваційних центрів. У конструкті "Бог" актуальною потребою, що лежить в основі його формування, є прагнення до самоактуалізації, яке безпосередньо корелює з потребами в пошуку смислу, в ідентичності, самоствердженні. Емоційне ставлення в конструкті "Душа" має сильний кореляційний зв'язок із потребою в ідентичності, яка є умовою реалізації потреб у самоактуалізації, самоствердженні та безпеці. В основі конструкта "Безсмертя" лежить потреба в самоактуалізації, що прямо впливає на активізацію потреб у самоствердженні та ідентичності. У конструкті "Добро й зло" загальна оцінка, що є його емоційною складовою, корелює з усім спектром базових потреб особистості.

Отже, віра – це центральний елемент багаторівневої системи особистості, важлива частина її ціннісної сфери, "серце" мотиваційного процесу. Роль і функції цього феномену потребують подальших теоретичних уточнень і проведення експериментально-психологічних досліджень.

Список використаних джерел

1. Алексеева Ю.А. Конструювання методики дослідження віри / Ю.А. Алексеева // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки : зб. наук. праць. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. – № 43 (67). – С. 337-345.

2. Белорусов С.А. Психология духовности, веры и религии / С.А. Белорусов // Журнал практического психолога. – 1998. – № 6. – С. 21-43.
3. Боришевський М.Й. Особистість у вимірах самосвідомості : [монографія]. – Суми : ВД "Еллада", 2012. – 608 с.
4. Двойнин А.М. Психология верующего: Ценностно-смысловые ориентации и религиозная вера личности : монография / А.М. Двойнин. – СПб. : Речь, 2011. – 224 с.
5. Савчин М.В. Духовний потенціал людини : [монографія]. – [вид. 2-ге, перроб. і доп.] / М.В. Савчин. – Івано-Франківськ : Місто НВ, 2010. – 508 с.

Spisok vikoristanix dzherel

1. Aleksejeva Ju.A. Konstruivannja metodiki doslidzhennja viri / Ju.A. Aleksejeva // Naukovij chasopis NPU imeni M. P. Dragomanova. Serija № 12. Psihologichni nauki : zb. nauk. prac'. – K. : NPU im. M. P. Dragomanova, 2014. – № 43 (67). – S. 337-345.
2. Belorusov S.A. Psihologija duhovnosti, very i religii / S.A. Belorusov // Zhurnal prakticheskogo psihologa. – 1998. – № 6. – S. 21-43.
3. Borishevs'kij M.J. Osobistist' u vimirah samosvidomosti : [monografija]. – Sumi : VD "Ellada", 2012. – 608 s.
4. Dvojnin A.M. Psihologija verujushhego: Cennostno-smyslovye orientacii i religioznaja vera lichnosti : monografija / A.M. Dvojnin. – SPb. : Rech', 2011. – 224 s.
5. Savchin M.V. Duhovnij potencial ljudini : [monografija]. – [vid. 2-ge, perrob. i dop.] / M.V. Savchin. – Ivano-Frankivs'k : Misto NV, 2010. – 508 s.

Alekseeva Y.A. Structure and hierarchy constructs spiritual and religious faith in youth. *Despite the fact that the issue of faith, since the days of Antiquity, was devoted a large number of works, many aspects remain "behind the scenes", that is they are not efficiently differentiated and clarified. For a long time, in the basis on faith they saw only the concept of God, the soul, eternal life, because faith was seen as a religious phenomenon, attribute of spirituality and social consciousness. Only later, with the strengthening and development of psychology, faith was seen as a fundamental particle of personality and individual consciousness.*

Studied literature and earlier researches allow us to make some generalizations concerning faith and clarify some concepts that relate directly to this issue. Many definitions of faith treated as a special form of treatment of the individuality to the values that are not based on logical analysis of the facts and actions, but on and the desire to recognize their significance and meaning. In other words, faith – is accepted by society or an individual concept, in which his values and desires are reflected.

This paper presents only a fragment of the analysis of the constructs of faith, which applies only to the spiritual and religious sphere.

It was found that the unit of faith is a complex of the attitude of the individuality to the values, which constitute the basis of emotional and

cognitive components. At each individuality these components have personally painted hierarchy. The emotional component is based on the experience of the importance of values (in this case – the spiritual values), cognitive – in the knowledge of the content that is on the knowing of the utilitarian sense (estimates of expected benefit or harm) the value and expediency of mastering it (have the need to possess to recognize and be guided as an axiom that there is no doubt). Therefore, faith must be seen as a form of treatment to the value which is not based on logical arguments, but on the desire of the individuality without any doubt recognize its significance and meaning. Faith is the result of the projective beliefs of the individuality about what is expected (desired – positive, helpful, optimistic, required) the real or in the near and distant future will take place in a predictable manner.

The obtained results allowed to confirm the conceptual assumptions inherent in the test. It was found that the correlation of the needs with overall assessment reflects the level of emotional relationship to the object of faith, its significance, importance (significance in general), relevance (significance at the moment), the degree of recognition of the individuality. Each construct of faith is detected by correlative analysis, specific forms of motivation configuration shown in different gravity between needs.

Thus, faith is a central element of multi-level system of personality, an important part of its valuable sphere, the "heart" of the motivational process. The role and function of this phenomenon require further theoretical refinements and the conduction of the experimental psychological research.

Key words: spiritual and religious faith, hierarchy constructs, forms of faith.

Отримано: 20.05.2014 р.

УДК 159.942.2

Ананова І.В.

ПРОЦЕС ПЕРЕЖИВАННЯ ПОЧУТТЯ ВИНИ У НЕКОНСТРУКТИВНИЙ СПОСІБ

Ананова І.В. Процес переживання почуття вини у неконструктивний спосіб. Статтю присвячено проблемі переживання почуття вини, таким його змістовно-процесуальним особливостям, що зумовлюють неконструктивний спосіб переживання. Представлено аналіз послідовності етапів-реакцій неконструктивного переживання почуття вини та чинників, що його зумовлюють на різних етапах процесу переживання. Визначено та змістовно охарактеризовано специфічні структурно-динамічні характеристики неконструктивного переживання почуття вини.

Ключові слова: переживання почуття вини, процес переживання вини, неконструктивне переживання почуття вини.

Ананова І.В. Процесс переживания чувства вины неконструктивным способом. Статья посвящена проблеме переживания чувства вины, его содержательно-процессуальным особенностям обуславлива-